Rapport 2010:75

Arkeologisk utredning etapp 1 och 2

Nytt enfamiljshus vid Knivinge Backgård

RAÄ 12 och 71
Knivinge 3:8
Vreta kloster socken
Linköping kommun
Östergötlands län

Olle Hörfors

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Nytt enfamiljshus vid Knivinge Backgård

Innehåll

Sammanfattning 2
Inledning 4
Områdesbeskrivning. 4
Syfte och metod 4
Metod och dokumentation 5
Resultat och tolkning 5
Referenser 8
Tekniska uppgifter. 9

Omslagsbild: Tomtområdet med den äldre sommarstugan i förgrunden. Foto Olle Hörfors, ÖLM.

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

Sammanfattning

I augusti 2010 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2, på fastigheten Knivinge 3:8. Anledningen var en planerad nybyggnation av ett enfamiljshus. Den nya tomten var belägen intill en sommarstuga direkt norr om Knivinge Backgårds huvudbyggnad i ett område som tidigare bestod av skog.

Av äldre kartor framgick att området tidigare varit betesmark och att Backgården flyttats dit i samband med Laga skifte 1833. På den häradsekonomiska kartan finns en kalkugn markerad strax väster om Backgårdens huvudbyggnad. Vid besiktning kunde rester av denna observeras.

I utredningens etapp 2 upptogs tre schakt med en sammanlagd längd av 69 m över den tänkta tomtytan utan att något av arkeologiskt intresse framkom.

Olle Hörfors
antikvarie

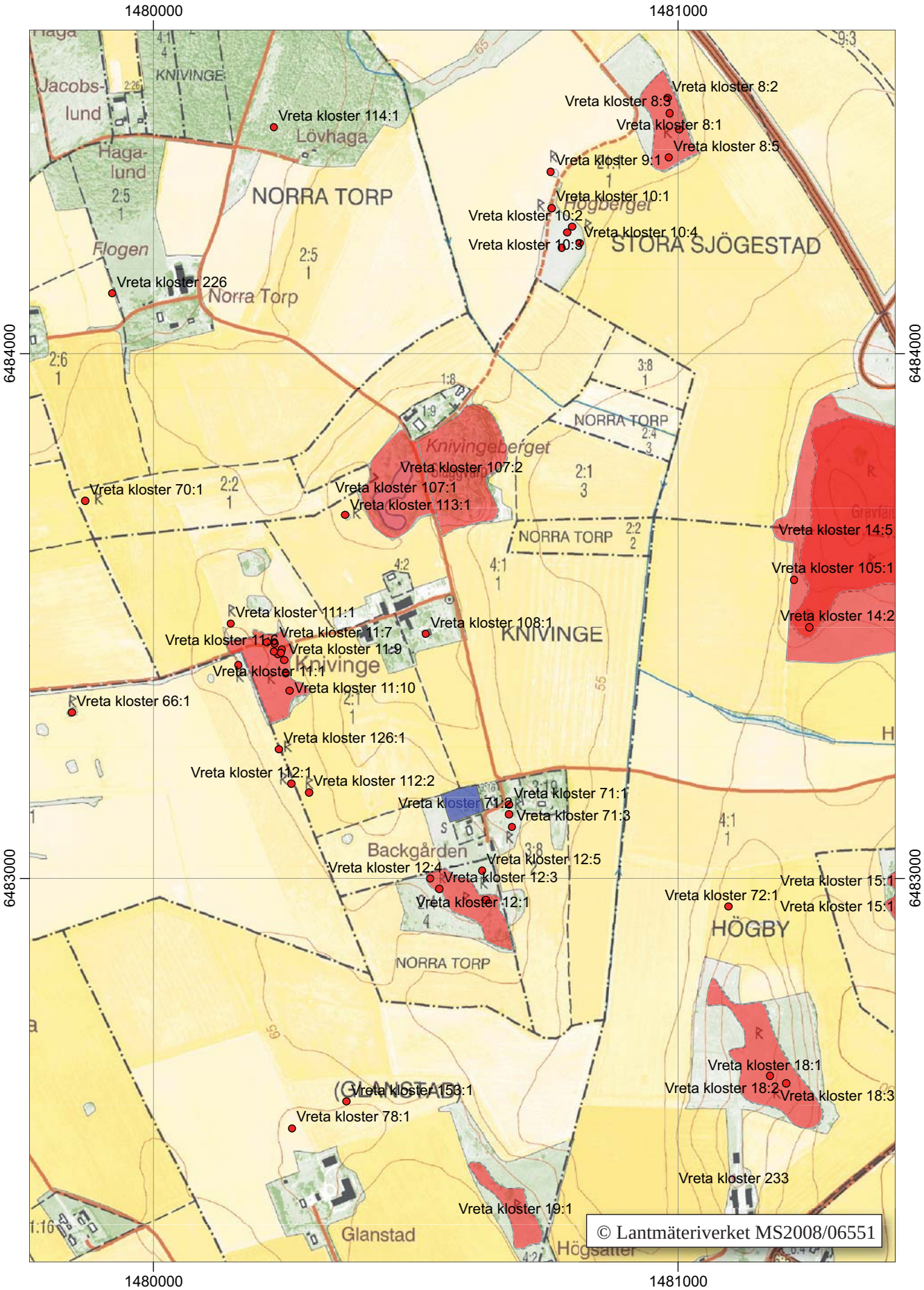

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan med undersökningsområdet markerat. Utredningsområdet är beläget direkt norr om Knivinge Backgårds byggnadstomt i ett starkt uppodlat landskap präglat av markanta drumlinbildningar som alla innehåller stora järnåldersgravfält. Skala 1:10 000.

Inledning

I juni 2010 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2, på fastigheten Knivinge 3:8. Anledningen var ett planerat uppförande av ett enfamiljshus. Uppdragsgivare för arbetet var markägaren Paul Johansson, Knivinge Backgård som också svarade för kostnaderna. Utredningsarbetet utfördes av antikvarie Olle Hörfors som också svarat för rapporten.

Områdesbeskrivning

Utredningsområdet var beläget direkt norr om Knivinge Backgårds byggnadstomt. Strax sydöst om den tänkta nya tomten finns tre stensättningar, RAÄ 71:1-3 och ytterligare en bit mot söder ligger gravfältet RAÄ 12:1, där också fyra skålgropslokaler, RAÄ 12:2-5 ingår. Det aktuella utredningsområdet ligger inom ett av länets riksintressen för kulturmiljövård, KE 36-37. Området karaktäriseras av ett till största delen uppodlat drumlinlandskap där stora järnåldersgravfält med ofta anmärkningsvärt stora gravanläggningar ligger på höjddragen (bland annat RAÄ 8, 11, 12, 14, 15, 18, 19 m.fl). Det aktuella utredningsområdets relativa närhet till fornlämningar gjorde att sannolikheten för att påträffa dolda fornlämningar bedömdes som stor.

Knivinge by omnämns för första gången i ett diplom daterat 22/2 1344 som *kniwinghe* (sofi.se). I dokumentet säljer Magnus Amundsson ½ attung (jord) i Knivinge i Vreta socken till Johan Holmgersson för 40 mark penningar, och kvitterar betalningen.

1378 omnämns *”eet gooz som h…er knifuinge i wreta klosters sokn”* eller ett gods som heter Knivinge i Vreta socken (1378 15/6 utan år, utan datum, utan ort, Sofi.se). I dokumentet tillskiftar Jon Magnusson klostret i Vadstena godsen Knivinge och Hornstäve i Vreta klosters socken mot Västraby i Vårdnäs socken, som klostret fick av ”*Jona Pætarsyni*”.

Syfte och metod

Den arkeologiska utredningen, etapp 1 och 2 hade till syfte att fastställa om forn- och/eller kulturlämningar fanns inom området för den planerade husbyggnationen. Eventuella framkomna lämningar skulle beskrivas till karaktär, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet.

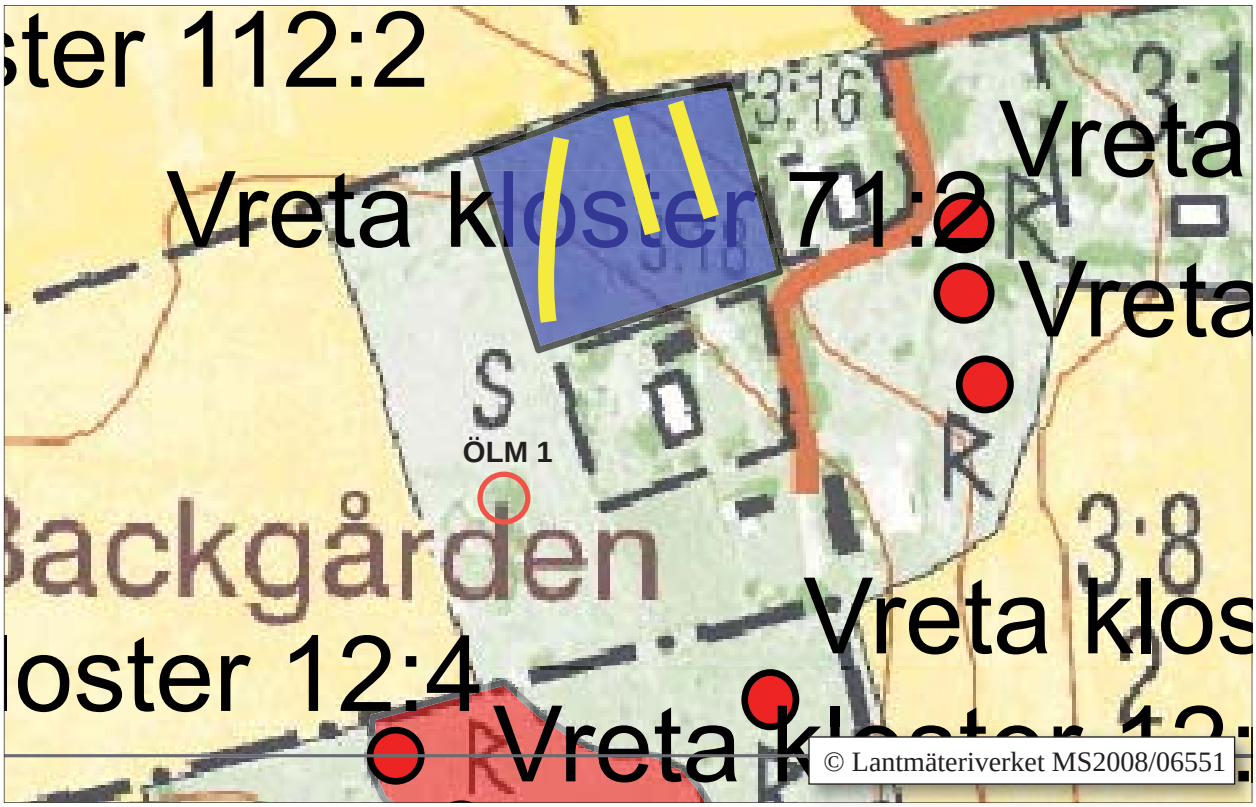

Figur 6. Placering av schakten 1-3 (gult) samt kalkugnsresten ÖLM 1 (inringad).

Figur 3. Knivinge, Arealavmätning 1696, Akt 05-vre-8.

Metod och dokumentation

Den arkeologiska utredningen etapp 1 skedde i två steg. Först gjordes kart och arkivstudier varvid historiska kartöverlägg gjordes. Därefter genomfördes en specialinventering i fält, dels över den tänkta exploateringsytan och dels gällande det närmast intilliggande området och de registrerade fornlämningar som finns där. Resultaten fördes in på en karta som låg till grund för bedömningen av fältarbetet i etapp 2.

Vid fältarbetet i etapp 2, upptogs sökschakt inom och i anslutning till de områden som bedömts som intressanta vid arbetet med specialinventeringen och kartstudierna.

Utredningens resultat var avsett att vid eventuell framtida exploatering ligga till grund för länsstyrelsens fortsatta bedömningar i ärendet, samt utgöra ett underlag för uppdragsgivarens planeringsarbete.

Resultat och tolkning

Knivinge omnämns som tidigare angivits för första gången i skrivna dokument sedan 1344.

Byns område karterades för första gången 1696. Byn omfattade då tre gårdar som låg samlade norr om Backgården, där de andra två av byns gårdar fortfarande ligger. Den karakteristiska nästan triangulära formen som byns ägor har idag är densamma som byn hade också 1696.

På den plats där Backgården sedan kom att ligga syns ett torp. Kartan är ett fältoriginal och bitvis skadad och svår att läsa.

Den häradsekonomiska kartan speglar en omfattande kalkindustri i området kring Knivinge på 1800-talet. Direkt väster om utredningsområdet finns en kalkugn, här kallad ÖLM 1. Dessutom finns skifferbrott och kalkugnar angivna på tre ställen till inom byns område.

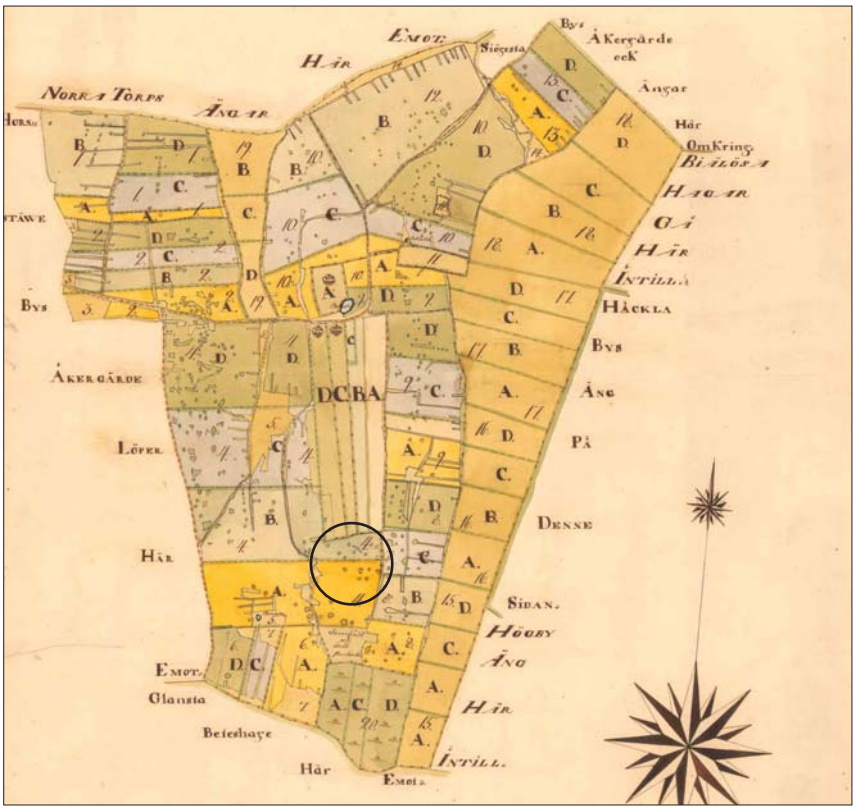

Figur 4. Storskifteskartan från 1767. Byn består fortfarande av tre gårdar belägna i centrum av ågomarken. Söder om byn finns fyra långsmala karaktäristiska ägofigurer i vars södra ända Backgården numera återfinns.

Figur 5. Då häradskartan upprättas på 1870-talet har Backgården utskiftats till sitt nuvarande läge i södra delen av de långsmala ägofiguren. Norr om Backgården i det nu aktuella utredningsområdet är en rektangulär yta för trädgårdsodling placerad. Kalkugnen, ÖLM 1 är markerad direkt väster om Backgården.

Figur 6. ÖLM 1. På platsen för den kalkugn som är markerad väster om Backgården finns rester i form av en ca 10x4 m stor oval fördjupning in i backen. I vallarna kring gropen ligger skrädsten från kalktillverkningen. Platsen är överväxt med sly och träd.

Ytterligare kalkugnar är också markerade vid grannbyarna Håckla och Hornstäve.

Kalkstenen från Knivinge är karaktäristiskt röd och var mycket attraktiv för användning till bland annat gravstenar av vilka det finns ett stort antal på kyrkogården i Vreta kloster.

En av de gravar där stenen använts är stenhuggarmästarens egen. Stenhuggaren Peter Hultsten född 1743, gift 1770 och död 1799. Stenen är huggen av sonen Per som ärvde samma yrke.
Hultsten arbetade ofta med Knivingekalksten och har förutom ett stort antal bevarade äldre gravstenar på Vreta kyrkogård också tillverkat grindfundament med mera till kyrkogården.

Bland det som bröts fanns också alunskiffer. Det största av brotten är idag fornlämning RAÄ 107:1 och 2 och består av ett större dagbrott och slaggvarpar från alunskifferbrytning och kalkbränning på platsen. Brottet och ugnen är tydligt markerade på häradskartan norr om bytomten. På samma karta finns ytterligare en lokal där ett skifferbrott och en kalkugn. De övriga på häradskartan markerade kalkugnarna och stenbrotten saknar fornminnesnummer.

Det tänkta tomtområdet var vid besiktningen täckt av en ca 40 år gammal planterad skog som var ämnad att avverkas före utredningens etapp 2. I den södra delen fanns en röd sommarstuga samt en gräsmatta framför denna. Enligt markägaren ska det tidigare funnits en täktgrop här som igenfyllts kring år 1900. Senare har en sommarstugetomt skapas här.

I utredningens etapp 2 öppnades tre 1 m breda och ca 0,4 m djupa schakt over det tänkta tomtområdet. Schakten var 19, 20 respektive 30 m långa. Sträckningen av schakten blev något oregelbunden till följd av en stor mängd stubbar. Opåverkad mark påträffades genomgående vid ett djup av ca 0,4 m. Denna bestod av stenig morän med rika inslag av naturlig kalksten.

Ingenting av arkeologiskt intresse framkom. Inga ytterligare arkeologiska åtgärder föreslås därför.

Referenser

Björkhager V och Magnusson M. 2008. *Ny väg och VA-ledning vid Knivinge Östergård 3:8*. Arkeologisk förundersökning Knivinge Östergård 3:8 Vreta Klosters socken, Linköpings kommun, Östergötlands län. Rapport ÖLM 2008:22.

Höörfors O. 2005. *Vreta klosters kyrkogård*. Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering. Vreta klosters församling, Linköpingsstift, Östergötlands län. Rapport ÖLM 2005.

Lantmäteriakter från Lantmäteristyrelsens arkiv

D130-15:2 Storskifte 1766 Bengt Fineld

Lantmäteriakter från Lantmäterimyndigheten i Linköping

05-vre-8. Arealavmätning 1694, lantmätare okänd
05-vre-33. Storskifte 1768. Bengt Fineld
05-vre-396, Laga skifte och stängseldelning 1833.C Hellberg

Övrigt

Häradsekonomisk karta 1868-77, blad Vreta kloster

Ortnamnsarkivets hemsida www.sofi.se
Fornminnesregistret, FMIS:s hemsida, www.fmis.raa.se
Riksarkivets hemsida, www.riksarkivet.se

Tekniska uppgifter

Fastighetsbeteckning	Knivinge 3:8
Socken	Vreta kloster
Kommun	Linköping
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 12 och 71
Ekonomiska kartans blad	8F6g (085 66 Vreta kloster)
Koordinater	Mittkoordinat X6483152 Y-1480588
Koordinatsystem	RT 90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk utredning etapp 1 och 2
Länsstyrelsens dnr	431-2574-10
Länsstyrelsens beslut	2010-06-28
Länsstyrelsens handläggare	Malin Backman
ÖLM dnr	358/10
Projektnummer	531143
Uppdragsgivare	Paul Johansson Knivinge Backgård 59076 Vreta kloster
Kostnadsansvarig	Länsstyrelsen i Östergötlands län
Projektledare	Olle Hörfors
Fältarbetstid	2010-08-20
Fynd	-
Foto filmnr	Digitala foton.
Analyser	-
Grafik	Johan Levin
Renritning	-
Grafisk form	Johan Levin

Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.

Ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273 Rapport 2010:75 © Östergötlands länsmuseum

I augusti 2010 genomförde Östergötlands länsmuseum en arkeologisk utredning etapp 1 och 2, på fastigheten Knivinge 3:8. Anledningen var en planerad byggnation av ett enfamiljshus. Den nya tomten var belägen intill en sommarstuga direkt norr om Knivinge Backgårds huvudbyggnad i ett område som tidigare bestod av skog.

Av äldre kartor framgick att området tidigare varit betesmark och att Backgården flyttats dit i samband med Laga skifte 1833. På den häradsekonomiska kartan finns en kalkugn markerad strax väster om Backgårdens huvudbyggnad. Vid besiktning kunde rester av denna observeras.

I utredningens etapp 2 upptogs tre schakt med en sammanlagd längd av 69 m över den tänkta tomtytan utan att något av arkeologiskt intresse framkom.

ISSN 1403-9273 Rapport 2010:75